

Секція Право	
УДК 343.13	
Дата першого надходження статті до видання	2026-04-21
Дата прийняття статті до друку після рецензування	2026-05-30
Дата публікації/оприлюднення	2026-05-30

АРЕШТ ТА ТИМЧАСОВЕ ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ

ЯКОВИХ Євген Володимирович,
доктор філософії в галузі «Право»,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики
Одеський державний університет
внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0000-2670-6501>

У статті здійснено комплексний аналіз сучасної практики застосування арешту та тимчасового вилучення майна у кримінальному провадженні України. Досліджено правову природу зазначених заходів забезпечення кримінального провадження, їх співвідношення із конституційними гарантіями права власності та стандартами Європейського суду з прав людини.

Визначено, що тимчасове вилучення - це фактичне позбавлення власника можливості користуватися майном під час слідчих дій, що передують судовому рішенню. Арешт - це формальний судовий заборонний захід, який обмежує розпорядження чи відчуження майна. Основне завдання обох заходів - зберегти докази або забезпечити майбутню конфіскацію чи відшкодування шкоди. Акцентовано, що чинним законодавством (ст. 16 КПК України) встановлено, що обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України.

Особливу увагу приділено актуальним правовим позиціям Верховного Суду щодо підстав накладення арешту на майно, захисту прав третіх осіб, повернення тимчасово вилученого майна та забезпечення принципу пропорційності втручання у право власності. Обґрунтовано напрями вдосконалення кримінального процесуального законодавства України. Зроблено висновок про те, що арешт та тимчасове вилучення майна залишаються одними з найбільш поширених заходів забезпечення кримінального провадження. Водночас їх застосування безпосередньо пов'язане з обмеженням конституційного права власності, що зумовлює необхідність підвищених процесуальних гарантій.

Ключові слова: арешт майна, тимчасове вилучення майна, право власності, кримінальне провадження, речові докази, Верховний Суд, слідчий суддя.

ARREST AND TEMPORARY CONFISCATION OF PROPERTY IN CRIMINAL PROCEEDINGS: PECULIARITIES OF CONTEMPORARY PRACTICE

YAKOVYKH Yevhen Volodymyrovych,
Doctor of Philosophy (PhD) in Law,
Associate Professor at the Department of Criminal Procedure and Criminalistics

Odesa State University of Internal Affairs
<https://orcid.org/0009-0000-2670-6501>

The article provides a comprehensive analysis of the modern practice of seizing and temporarily seizing property in criminal proceedings of Ukraine. The legal nature of the mentioned measures to ensure criminal proceedings, their relationship with constitutional guarantees of property rights and the standards of the European Court of Human Rights have been studied.

It was determined that temporary seizure is the actual deprivation of the owner's opportunity to use the property during investigative actions preceding the court decision. Arrest is a formal judicial restraining measure that restricts the disposition or alienation of property. The main task of both measures is to preserve evidence or ensure future confiscation or compensation for damage. It is emphasized that the current legislation (Article 16 of the Criminal Procedure Code of Ukraine) it is established that the restriction of property rights during criminal proceedings is carried out only on the basis of a reasoned court decision adopted in accordance with the procedure provided for by the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Special attention is paid to the current legal positions of the Supreme Court regarding the grounds for seizing property, protecting the rights of third parties, returning temporarily seized property and ensuring the principle of proportionality of interference with property rights. The directions for improving the criminal procedural legislation of Ukraine are substantiated. It was concluded that seizure and temporary seizure of property remain one of the most common measures to ensure criminal proceedings. At the same time, their application is directly related to the limitation of the constitutional right of ownership, which necessitates increased procedural guarantees.

Key words: seizure of property, temporary seizure of property, ownership, criminal proceedings, physical evidence, Supreme Court, investigating judge.

Постановка проблеми. Одним із найбільш дискусійних інститутів сучасного кримінального процесу є арешт та тимчасове вилучення майна. Зазначені заходи безпосередньо пов'язані з обмеженням конституційного права власності, гарантованого статтею 41 Конституції України [1] та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2].

Практика останніх років свідчить про істотне зростання кількості клопотань щодо арешту майна, особливо у провадженнях економічної та корупційної спрямованості. У зв'язку з цим особливого значення набувають питання дотримання принципу пропорційності втручання держави у право власності та забезпечення ефективного судового контролю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання арешту та вилучення майна в кримінальному процесі досліджувалися багатьма вітчизняними науковцями, серед яких слід згадати праці В.І. Боярова, І.В. Глов'юк, С.Л. Дерев'янкіної, О.В. Капліної, Є.Д. Лук'янчикова, М.А. Макарова, О.В. Мельник, А.Е. Руденко, С.М. Смокова, О.Ю. Татарова, В.І. Фаринника, О.Г. Шило та ін.

Метою даної статті є вивчення особливостей арешту та вилучення майна в кримінальному процесі, їх значення та загальну характеристику як засобу забезпечення кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Проблематика арешту та тимчасового вилучення майна у кримінальному провадженні неодноразово ставала предметом дослідження провідних українських учених у галузі кримінального процесуального права, однак на сьогодні в практиці існує досить багато випадків різного застосування норма права, що

призводить до відсутності єдиного уніфікованого практичного підходу застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що вимагає додаткових наукових розробок.

Так, В. Т. Нор, аналізуючи систему заходів забезпечення кримінального провадження, наголошував, що будь-яке обмеження права власності має відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності, а судовий контроль виступає основною гарантією недопущення свавільного втручання держави у майнову сферу особи [3].

На думку Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної, арешт майна є одним із найбільш інтенсивних заходів процесуального примусу, тому його застосування потребує особливо ретельного обґрунтування та перевірки слідчим суддею достатності доказів, які підтверджують зв'язок майна із кримінальним правопорушенням [4].

У свою чергу, О. Г. Шило зазначає, що сучасна модель судового контролю у кримінальному провадженні повинна забезпечувати реальний, а не формальний захист права власності, особливо у випадках накладення арешту на майно третіх осіб, які не мають процесуального статусу підозрюваного чи обвинуваченого [5].

Окремі науковці звертають увагу на необхідність удосконалення механізму повернення тимчасово вилученого майна та забезпечення ефективних засобів судового захисту власника [6].

Сучасні аспекти захисту права власності в кримінальному провадженні розглядаються у працях А. Р. Туманянц, яка обґрунтовує необхідність посилення гарантій доступу до правосуддя для власників майна та третіх осіб, чії права обмежуються внаслідок застосування арешту майна [7].

Законодавцем чітко визначено поняття арешту та тимчасового вилучення майна. Так, відповідно до ст. 167 КПК України тимчасове вилучення майна полягає у фактичному позбавленні особи можливості володіти, користуватися та розпоряджатися майном до вирішення питання про його арешт або повернення [8].

На відміну від тимчасового вилучення, арешт майна відповідно до ст. 170 КПК України є процесуальним рішенням слідчого судді або суду, яке передбачає встановлення заборони на відчуження, розпорядження чи користування майном [8].

У сучасній доктрині кримінального процесу арешт майна розглядається як самостійний захід забезпечення кримінального провадження, метою якого є збереження речових доказів, забезпечення спеціальної конфіскації, конфіскації майна, відшкодування шкоди та стягнення неправомірної вигоди [9, с. 30-35]. Дана позиція підтримується багатьма сучасними дослідниками кримінального процесуального права.

Чинним законодавством (ст. 16 КПК України) встановлено, що обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України [8].

Не рідко практика має випадки, коли арешт накладається на більший перелік майна, ніж того вимагають обставини справи. Наприклад, за клопотанням детектива НАБУ було накладено арешт серед іншого на кошти, розміщені на банківських рахунках, які передбачаються для отримання соціальних виплат (в тому числі, пенсії). Однак, накладення такого арешту було оскаржено з підстав того, що були відсутні докази дійсної необхідності та виправданої міри у якості застосування такого суворого заходу забезпечення кримінального провадження [10].

Важливою для розвитку правозастосовної практики стала постанова Верховного Суду від 15 квітня 2024 року у справі № 554/2506/22, де було сформовано висновок про те, що «імперативні приписи ч. 4 ст. 132 КПК України є нормами, за якими в КПК України встановлено порядок припинення арешту майна після закриття кримінального провадження і застосування яких у взаємозв'язку з положеннями ч. 1 ст. 170 КПК України

скасовує обмеження, застосовані під час досудового розслідування» [11]. Відповідно до цього, у разі закриття кримінального провадження, в рамках якого ухвалою слідчого судді було накладено арешт на певні речі, така ухвала припиняє свою дію.

Зустрічаються у національній судовій практиці також випадки, коли до слідчого судді надходить клопотання про накладення арешту на майно в рамках кримінального провадження від неналежного суб'єкта, тобто, коли особа не має відповідних процесуальних повноважень [12].

Однією з найбільш актуальних проблем сучасної практики є забезпечення прав третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт. Після внесення змін до КПК України значно розширилися процесуальні можливості таких осіб щодо участі в судовому розгляді, подання доказів та оскарження судових рішень.

Науковці справедливо вказують, що ефективний захист прав третіх осіб є важливою складовою реалізації принципу верховенства права та гарантією недоторканності права власності [13, с. 55]. Сучасна практика Верховного Суду виходить із того, що слідчий суддя зобов'язаний належним чином перевіряти доводи власника майна незалежно від його процесуального статусу у кримінальному провадженні.

Новітнім напрямом розвитку судової практики стало накладення арешту на цифрові активи та криптовалюти. Слідчі судді визнають криптовалюту об'єктом права власності. Наприклад, у справі № 757/10299/25-к прокурор просив накласти арешт на віртуальні активи, розміщені на акаунтах однієї з міжнародних криптовалютних бірж, та заблокувати доступ до них, щоб забезпечити збереження речових доказів [14]. У справі № 296/5381/25 слідчий суддя наклав арешт на кошти у вигляді криптовалюти, заборонивши розпоряджатися ними, відчужувати та користуватися, фактично прирівнявши криптовалюту до іншого майна, що підлягає вилученню в дохід держави [15].

Відтак, Верховний Суд поступово формує підходи до визнання криптовалют майном у розумінні кримінального процесуального законодавства, що відповідає загальноєвропейським тенденціям розвитку права.

Суттєвий вплив на формування національної практики справляють рішення ЄСПЛ. У справах «Смирнов проти Росії» [16], «Ісмаїлов проти Росії» [17], «East/West Alliance Limited проти України» [18] Суд сформулював критерії правомірного втручання держави у право мирного володіння майном. ЄСПЛ послідовно наголошує, що будь-яке втручання у право власності повинно: здійснюватися на підставі закону; переслідувати легітимну мету; бути пропорційним; забезпечувати справедливий баланс між приватними та публічними інтересами. Саме вказані критерії дедалі частіше використовуються Верховним Судом при перегляді ухвал слідчих суддів про арешт майна.

У свою чергу, тимчасове вилучення майна є короткотривалим заходом забезпечення кримінального провадження і, відповідно, його застосування розраховане на невідкладні випадки, коли у підозрюваного необхідно вилучити майно з метою подальшого вирішення слідчим суддею питання про його арешт

Аналіз сучасної практики дозволяє визначити основні напрями вдосконалення законодавства: посилення процесуальних гарантій для власників майна, скорочення строків розгляду клопотань про скасування арешту, встановлення чітких критеріїв пропорційності втручання у право власності, удосконалення механізмів арешту цифрових активів, розширення можливостей компенсації шкоди, заподіяної незаконним арештом або вилученням майна. Особливої актуальності набуває питання забезпечення швидкого повернення майна у випадках, коли відсутні підстави для подальшого обмеження права власності.

Висновки. Арешт та тимчасове вилучення майна залишаються одними з найбільш поширених заходів забезпечення кримінального провадження. Водночас їх застосування безпосередньо пов'язане з обмеженням конституційного права власності, що зумовлює необхідність підвищених процесуальних гарантій.

Сучасна практика Верховного Суду характеризується послідовним посиленням стандартів судового контролю та впровадженням принципу пропорційності при вирішенні питань про арешт майна. Водночас наявні проблеми правозастосування свідчать про необхідність подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства та гармонізації його положень із практикою ЄСПЛ. Ефективний механізм захисту права власності в кримінальному провадженні повинен забезпечувати належний баланс між інтересами кримінального правосуддя та фундаментальними правами особи.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#top>
2. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text
3. Судові та правоохоронні органи України: Академічний курс: Підручник / Нор В.Т., Анікіна Н.П., Бобченко Н.Р. Київ: Видавництво «ІнЮре», 2010. 240 с.
4. Грошевий Ю. М., Капліна О. В. Кримінальний процес: підручник. Харків: Право, 2019. 824 с.
5. Шило О. Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України. Харків: Право, 2011. 472 с.
6. Кримінальний процес України: навч. посіб.; за заг. ред. О. П. Кучинської, Ю. В. Циганюк. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 652 с.
7. Туманянц А. Р. Проблеми захисту права власності в кримінальному провадженні в контексті права на доступ до суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. № 84
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>
9. Воронкін А.О. Окремі аспекти накладення та скасування арешту майна у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. Випуск 85: частина 4. 2024. С. 30-35. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/11/6-3.pdf>
10. Ухвала ВАКС від 05 жовтня 2021 року у справі № 991/6544/21. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=100127847&red=1000032b160bff186c31db8b9f2b77880c9fd0&d=5>
11. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15.04.2024 року у справі № 554/2506/22, провадження № 51-4350кмо23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118558563>
12. Ухвала ВАКС від 5 серпня 2020 року у справі № 991/6358/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90797289>
13. Кичко Р. А. Проблемні аспекти надмірного втручання у право власності за наслідками тимчасового вилучення майна у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. С. 54-60. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/312235/303273>

14. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 05.03.2025 року у справі № 757/10299/25-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125727992>
15. Ухвала Корольовського районного суду м. Житомира від 20.05.2025 року у справі № 296/5381/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127466135>
16. Справа «Смірнови проти Росії». Заяви № № 46133/99 та 48183/99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_168#Text
17. Ісмаїлов проти Росії. Заява № 30352/03. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{"itemid":\["001-150442"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{)
18. Справа «East/West Alliance Limited» проти України». Заява № 19336/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_994#Text

References

1. Constitution of Ukraine. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 1996, No. 30, p. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#top>
2. Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text
3. Judicial and law enforcement bodies of Ukraine: Academic course: Textbook / Nor V.T., Anikina N.P., Bobechko N.R. Kyiv: Publishing house "InYure", 2010. 240 p.
4. Groshevy Yu. M., Kaplina O. V. Criminal process: textbook. Kharkiv: Law, 2019. 824 p.
5. Shylo O. G. Theoretical and applied foundations of the implementation of the constitutional right of a person and a citizen to judicial protection in pre-trial proceedings in the criminal process of Ukraine. Kharkiv: Pravo, 2011. 472 p.
6. Criminal process of Ukraine: teaching manual; edited by O. P. Kuchynska, Yu. V. Tsyganyuk. 3rd ed., supplemented. Kyiv: Yurinkom Inter, 2023. 652 p.
7. Tumanyants A. R. Problems of protecting property rights in criminal proceedings in the context of the right to access to court. Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University. Series "Pravo". 2024. No. 84
8. Criminal Procedure Code of Ukraine: April 13, 2012 No. 4651-VI. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2013, No. 9-10, No. 11-12, No. 13, p. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>
9. Voronkin A.O. Certain aspects of imposing and canceling the seizure of property in criminal proceedings. Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series LAW. Issue 85: Part 4. 2024. P. 30-35. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/11/6-3.pdf>
10. Resolution of the Supreme Court of Justice of Ukraine dated October 5, 2021 in case No. 991/6544/21. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=100127847&red=1000032b160bff186c31db8b9f2b77880c9fd0&d=5>
11. Resolution of the Joint Chamber of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court dated 04/15/2024 in case No. 554/2506/22, proceedings No. 51-4350кмо23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118558563>
12. Resolution of the Supreme Court of Cassation dated August 5, 2020 in case No. 991/6358/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90797289>
13. Kichko R. A. Problematic aspects of excessive interference with property rights as a result of temporary seizure of property in criminal proceedings. Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Law Series. 2024. P. 54-60. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/312235/303273>
14. Resolution of the Pechersky District Court of Kyiv dated 05.03.2025 in case No. 757/10299/25-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125727992>

15. Resolution of the Korolyov District Court of Zhytomyr dated 20.05.2025 in case No. 296/5381/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127466135>
16. Case "Smirnov v. Russia". Applications No. 46133/99 and 48183/99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_168#Text
17. Ismailov v. Russia. Application No. 30352/03. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{"itemid":\["001-150442"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{)
18. Case "East/West Alliance Limited" v. Ukraine". Application No. 19336/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_994#Text